

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Факультет сценічного мистецтва
Кафедра майстерності актора

СЦЕНІЧНА МОВА

Програма та навчально-методичні матеріали до курсу

Харків, ХДАК, 2023

УДК 792.028.3

С 92

Друкується за рішенням науково-методичної ради
Харківської державної академії культури
(протокол № 9 від 29.03.2023 р.)

Рецензенти:

Заслужений артист України, старший викладач кафедри майстерності актора
Харківської державної академії культури
Кучин Павло Захарович

Заслужений працівник культури України, директор Харківського
академічного театру ляльок ім. В.О. Афанасьєва
Решетняк Володимир Вікторович

Укладач:

Заслужений працівник культури України, старший викладач кафедри
майстерності актора
Космін Леонід Георгійович

Сценічна мова: програма та навчально-методичні матеріали для
С 92 бакалаврів 1 курсу спец. 025 «Музичне мистецтво», освітня програма
«Естрадний спів», «Народний спів», «Академічний спів» факультету
музичного мистецтва / М-во культури та інформ. політики України,
Харків. держ. академія культури, Ф-т сценічного мистецтва, Каф.
майстерності актора ; [уклад. Л.Г Космін]. — Харків : ХДАК, 2023. —
16 с.

Навчальний курс «Сценічна мова» забезпечує формування теоретичних знань
і практичних навичок з виховання майбутніх артистів-вокалістів. Курс
розроблено для професійної підготовки артистів-вокалістів. Для викладачів,
студентів, аспірантів.

УДК 792.028.3(073)

© Харківська державна академія культури, 2023 р.
© Л.Г.Космін, 2023

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ДИСЦИПЛІНУ
АНОТАЦІЯ ДИСЦИПЛІНИ
МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
САМОСТІЙНА РОБОТА ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО НЕЇ
ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ ТА МЕТОДИ ДЕМОНСТРУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ
РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЯКІ ОТРИМАЛИ СТУДЕНТИ
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Загальна інформація про дисципліну

1	Назва дисципліни	Сценічна мова
2	Викладач	Космін Леонід Георгійович
3	Контактні дані викладача (роб.тел., емейл)	kosminlg@gmail.com
4	Статус дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	Обов'язкова
5	Рік підготовки	1
6	Семестр	1
7	Лекції (год.)	-
8	Практичні (семінарські, лабораторні) заняття (год.)	50
9	Самостійна робота (год.)	100
10	Індивідуальна робота (год.)	—
11	Кількість кредитів	5
12	Загальна кількість годин	150
13	Види поточного контролю	усне опитування, перевірка теоретичних знань, перевірка практичних знань, перегляд практичних показів
14	Вид підсумкового контролю	залік – 1 семестр

2. Анотація дисципліни

2.1. Місце дисципліни в програмі навчання

Навчальна дисципліна «Сценічна мова» покликана допомогти студенту набути теоретичні та практичні знання зі сценічної мови та вміння використовувати її у творчій роботі на естраді. У процесі вивчення дисципліни студенти мають навчитися методики та практики сценічної мови.

2.2. Пререквізити та постреквізити дисципліни

Задля успішного оволодіння студентами програмою навчальної дисципліни "Сценічна мова» необхідним є розуміння міжпредметних зв'язків творчих дисциплін.

2.3. Мета вивчення дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Сценічна мова» є надання теоретичних та практичних знань та шляхів її розвитку від вправ до етюдів, та вміння використовувати їх у творчій роботі на естраді.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Сценічна мова» є:

– навчити майбутніх фахівців володіти Сценічною мовою, показати, як треба працювати над образом. При нагоді студент має сам виступити у ролі виконавця у виставі, кліпі. Студент повинен опанувати повною мірою практичні основи сценічної мови.

2.4. Завдання вивчення дисципліни:

- оволодіти знаннями теорії сценічної мови;
- продовження роботи студентом над собою і перші спроби зрозуміти, осмислити і самому здійснити проникнення у внутрішній світ іншої людини;
- оволодіти навичками акторської і вокальної техніки;
- сформуванню досвід творчої діяльності.

2.5. Найменування та опис компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни.

- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- Здатність орієнтуватися у предметній області та розумітися на професійній діяльності.
- Здатність до критичного мислення, аналізу і синтезу.
- Здатність зосереджуватись на якості та результаті при виконанні завдань.
- Здатність планувати та управляти власним часом.
- Здатність використовувати навички міжособистісної взаємодії.

- Здатність удосконалювати і розвивати свій інтелектуальний та загальнокультурний рівень, домагатися морального і фізичного вдосконалення своєї особистості.
- Здатність к адаптації до нових ситуацій, переоцінці накопиченого досвіду, аналізу своїх можливостей.
- Здатність працювати в театральному, музичному колективі.

Професійні компетентності:

- Здатність дотримуватися норм професійної етики.
- Здатність до професійної мобільності та уміння адаптуватися до нових завдань.
- Здатність до самоорганізації, критики та самокритики.
- Здатність застосовувати фахові знання на практиці.
- Здатність визначати індивідуальні потреби.

У студентів мають бути сформовані наступні фахові компетентності:

- Здійснювати музично-акторську діяльність у соціально значимих міжнародних, регіональних, обласних, муніципальних театральних установах, спрямованих на художньо-естетичний розвиток усіх категорій населення.
- Генерувати ідеї та здійснювати інтерпретацію сценічного образу.
- Аналізувати (усно і письмово) музичний-сценічний твір.
- Вільно орієнтуватися в напрямках, стилях, жанрах, формах світового й українського музично-сценічного мистецтва.
- Оперувати специфічною системою виражальних засобів (пластично-зображальними, акторсько-виконавськими) при створенні та презентації музично-сценічного образу.
- Здійснювати вибір художнього твору (з подальшим його аналізом) для показу (демонстрації); визначати спосіб його інтерпретації.
- Брати участь у громадських дискусіях стосовно питань з історії музично-сценічного мистецтва, його актуального стану та тенденцій розвитку.
- Оперувати новітніми інформаційними й цифровими технологіями в процесі реалізації художньої ідеї сценічного образу.

Уміння:

- вірно розуміти завдання, що перед ними ставляться, на основі отриманої від викладача вербальної інформації;
- вірно виконувати на практиці отримане завдання за відведений період часу;

- запам'ятовувати (тобто фіксувати) отримане завдання та самостійно працювати над вдосконаленням техніки його виконання;
- застосовувати отримані знання у практичній діяльності;
- орієнтуватися у часі, просторі та ритмі, знаходити своє місце у просторі сцени;
- поєднувати мову або вокал у русі;
- вміння працювати в різних жанрах .

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні *знати*:

- систему безперервної театральної освіти вокального жанру в Україні та за кордоном;
- структуру вищої освіти театального і музичного мистецтва в Україні;
- специфіку неповної вищої освіти в структурі освіти театального і музичного мистецтва України;
- особливості підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» зі спеціальності «Естрадний спів», «Народний спів», «Академічний спів»;
- загальне й особливе в змісті освіти та зміст навчання «бакалавр» зі спеціальності «Естрадного співу», «Народного співу», «Академічного співу»;
- загальне правило опанування практичних основ сценічної мови;
- правила самостійної (домашньої) навчальної роботи студентів спеціальності «Естрадного співу», «Народного співу», «Академічного співу» методику перевірки їхніх знань.

вміти:

- вільно орієнтуватися в структурі вищої музикальної, театральної освіти у вокальному жанрі в Україні;
- обґрунтувати власну думку щодо перспектив підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» зі спеціальності «Естрадного співу», «Народного співу», «Академічного співу» у ВНЗ I-II рівнів акредитації;
- обґрунтувати базове значення сценічної мови в структурі музичного мистецтва України;
- застосовувати здобуті знання щодо специфіки викладання спеціальних дисциплін у практичній викладацькій діяльності;
- проаналізувати й об'єктивно оцінити самостійну (домашню) роботу студента.

3. Завдання навчальної дисципліни

Завдання навчальної дисципліни – надати практичні знання зі сценічної мови та її розвитку від техніки мови до роботи над текстом різної складності та вміння використовувати їх у виконавській роботі.

Визначені освітньою програмою загальні компетентності:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу на основі логічних аргументів та перевірених фактів.
- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- Навички міжособистісної взаємодії у творчому колективі.
- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- Здатність генерувати нові ідеї (креативність), обґрунтовувати власні творчі й педагогічні рішення та спроможність планувати і здійснювати на їх на практиці.
- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях, осмислювати власний досвід та передавати його іншим у процесі викладання.

Визначені освітньою програмою професійні компетентності:

- Здатність демонструвати достатньо високий рівень виконавської майстерності.
- Здатність використовувати професійні знання та навички в процесі творчої діяльності.
- Здатність розуміти основні шляхи інтерпретації художнього образу в музичній, зокрема естрадно-вокальній виконавській і педагогічній діяльності.
- Здатність збирати, аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її в процесі практичної діяльності.
- Здатність збирати, аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її в процесі практичної діяльності

Програмні результати навчання - знати специфіку та демонструвати володіння мовною.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- навчити майбутніх спеціалістів володіти практикою та усвідомити феномен сценічної мови в загальному розвитку культури;
- засвоїти зовнішню та внутрішню техніки, словесну дію, її суть та функції.

4. Політика дисципліни

3.1. Політика виставлення оцінок (пропущені заняття, відпрацювання пропусків): кожна оцінка виставляється відповідно до розроблених викладачем та заздалегідь оголошених студентам критеріїв, а також мотивується в індивідуальному порядку на вимогу студента; у випадку не відпрацювання студентом усіх передбачених занять за навчальною дисципліною до заліку він не допускається; пропущені заняття обов'язково мають бути відпрацьовані. Форму і час відпрацювання студент та викладач взаємопогоджують.

3.2. Політика академічної поведінки та доброчесності (плагіат, поведінка в аудиторії): конфліктні ситуації мають відкрито обговорюватись в академічних групах з викладачем, необхідно бути взаємно толерантним, поважати думку іншого. Плагіат та інші форми нечесної роботи неприпустимі. Недопустимі підказки і списування у ході іспиту.

Норми академічної етики: дисциплінованість; дотримання субординації; чесність; відповідальність; робота в аудиторії з відключеними мобільними телефонами, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття в цілях не пов'язаних з навчанням.

5. Програма навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	усього	у тому числі				
л		п	сем	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7
Тема 1 Особливості фізіологічного та фонаційного дихання. Типи дихання.	6		2			4
Тема 2. Активізація м'язів «мовного поясу». Опора дихання	10		4			6
Тема 3. Практичне засвоєння змішано-діафрагмального типу дихання.	8		2			6
Тема 4. Гігієнічний, вібраційний та точковий самомасажі, їх завдання та призначення.	14		4			10
Тема 5 Початкові вправи в русі.	20		8			12
Тема 6. Анатомія і фізіологія голосового апарату.	6					6
Тема 7. Техніка мовлення в словесній дії	14		8			6
Тема 8. Теоретичні основи виховання голосу та мовлення.	10					10
Тема 9. Голосомовний тренінг.	12		6			6
Тема 10. Дікція та голос	14		4			10
Тема 11. Специфіка сценічного мовлення.	14		4			10
Тема 12. Виправдання сценічної дії.	10		4			6
Тема 13. Творча фантазія.	6		2			4
Тема 14. Виховання особистості як основа підготовки до роботи на естраді.	6		2			4
Разом	150		50			100

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Особливості фізіологічного та фонаційного дихання.	2
2	Активізація м'язів «мовного поясу». Опора дихання	4
3	Практичне засвоєння змішано-діафрагмального типу дихання.	2
4	Гігієнічний, вібраційний та точковий самомасажі, їх завдання та призначення.	4
5	Початкові вправи в русі.	8
6	Техніка мовлення в словесній дії	8
7	Голосомовний тренінг.	6
8	Дикція та голос	4
9	Специфіка сценічного мовлення.	4
10	Виправдання сценічної дії.	4
11	Творча фантазія.	2
12	Виховання особистості як основа підготовки до роботи на естраді.	2
	Разом	50

7. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Мета практичних завдань – не тільки розвиток майстерності кожного студента, а й виховання, в першу чергу, актора-громадянина з високим рівнем моральності і культури поведінки, засобами свого мистецтва.

Вирішити це завдання можливо за допомогою опанування всього курсу даної дисципліни (теорія, практика, самостійна та індивідуальна робота), закріпивши знання за допомогою сценічного показу.

Робота над складними психофізичним завданням із використанням словесної дії та допоміжних засобів виразності.

Виконання практичного завдання відбувається в такій послідовності:

- навчитися вибудовувати лінію поведінки ролі за текстом п'єси;
- виховати у студента здатність виконувати захоплено та цілеспрямовано будь-яку, навіть зовсім просту сценічну дію;
- привити студенту почуття відповідальності за кожен виконаний ним рух;

- підтримувати емоційний тонус на високому рівні протягом всього навчального періоду.

8. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Особливості фізіологічного та фонаційного дихання. Типи дихання.	4
2	Активізація м'язів «мовного поясу». Опора дихання	6
3	Практичне засвоєння змішано-діафрагмального типу дихання.	6
4	Гігієнічний, вібраційний та точковий самомасажі, їх завдання та призначення.	10
5	Початкові вправи в русі.	12
6	Анатомія і фізіологія голосового апарату.	6
7	Техніка мовлення в словесній дії	6
8	Теоретичні основи виховання голосу та мовлення.	10
9	Голосомовний тренінг.	6
10	Дікція та голос	10
11	Специфіка сценічного мовлення.	10
12	Виправдання сценічної дії.	6
13	Творча фантазія.	4
14	Виховання особистості як основа підготовки до роботи на естраді.	4
	Разом	100

9. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Робота над сценічним образом дуже складна та кропітка. Вона потребує постійного тренування, здобутих навичок та умінь. Особливу увагу при самостійній роботі студенти повинні приділяти відпрацюванню рекомендацій, порад, виправленню зауважень викладача, засвоєнню пройденого матеріалу на практичних заняттях, а також умінню користуватися списком рекомендованої літератури в навчальних програмах, а також рекомендаціями викладача, що дає можливість економити час.

Робота з Інтернетом, пошук та відбір матеріалу з використання ресурсів Інтернет прискорює та збільшує обсяг необхідного матеріалу, але разом з цим дає багато допоміжної інформації.

Робота з контрольними питаннями – самоперевірка та об'єктивна оцінка студентом своєї підготовки по минулої тематики та визначення готовності до вивчення майбутніх матеріалів.

10. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Рівень досягнення запланованих результатів навчання перевірятиметься за допомогою рубіжних етапів контролю у формі усного опитування та практичного виконання тем курсу. Оцінка залежить від якості виконання завдань самостійної роботи студентів.

Завданням оцінювання є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу.

Студент повинен вільно орієнтуватися в поняттях дисципліни, а також застосовувати їх практично; знати методiku роботи при створенні сценічного образу, в уривках сучасної та класичної драматургії, вміти професійно аналізувати літературно-художні джерела, визначати головну проблему персонажу, вибудовувати дієву лінію ролі, володіти внутрішнім монологом, мати здатність до імпровізації, створювати характер персонажу.

Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Сценічна мова» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової кредиту та включає: а) систематичне відвідування занять; б) активність роботи на практичних і індивідуальних заняттях; в) вчасне виконання завдань; г) оцінки за результати роботи на заняттях, г) оцінки за виконання усіх завдань самостійної роботи; д) якість виконання елементів майстерності.

Форми контролю

- усне опитування;
- практичні завдання;
- перевірка завдання самостійної роботи;
- поточний перегляд.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточна успішність														Залік	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T1	T1	T1	T1	T1	20	100
2	2	4	5	8	8	6	8	8	6	7	7	7	2		

Шкала нарахувань балів за основні форми навчальної діяльності:

опитування – 2 балів

практичні завдання - 3 балів

контрольні заняття – 6 балів

підсумковий контроль (практичний показ) – 20 балів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. / Б. Антоненко-Давидович. - К: Либідь, 1991.
2. Білодід І. К. Закономірності розвитку усної літературної мови. К., 1965, с. 23
3. Бурлуцький А. В. Українське сценічне мовлення в драматичному театрі – від джерел до сьогодення : монографія.– Одеса : Астропринт, 2011.– 211 с.
4. Гладішева А. О. Сценічна мова. / А. О. Гладішева. – К. : КІТМ, 1999. – 2004 с.
5. Гладішева А. О. Сценічна мова. Монологи. Композиції. Моноп'єси. Навчальний посібник-хрестоматія. Біла Церква : ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика», 2013. 368 с.
6. Гладішева А. О. Сценічна мова. Основні поняття та їх тлумачення : навч. посіб. Київ : КДІТМ, 2003. 92 с.
7. Гладішева А.О. Сценічна мова: дикційна та орфоепічна нормативність: навч. посібник Київ: [Червона Рута-Турс], 2007.
8. Грицан Н.В. Техніка сценічного мовлення: навч.-методичний посібник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Івано-Франківськ, 2020. 286 с.
9. Єрмоленко С. Культура мови на щодень / С. Єрмоленко. – Київ: Довіра, 2000.
10. Ігнатюк М. М., Сулятицький М. І. Свічадо Зореслова : посібник-хрестоматія зі сценічної мови для студ. вищ. навч. закладів к-ри і м-в.

- Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 532 с.
11. Ігнатюк М.М. На кону вічності: монолог у мистецтві драматичної вистави: навч. посіб.-хрестоматія для студ. вищих навч. закл. культури і мистецтв. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2005
 12. Капська А. Й. Виразне читання. Практичні і лабораторні заняття : навч. посіб. Київ : Вища шк., 1990. 175 с.
 13. Карасьов М. М. Мистецтво художнього читання. Київ : «Мистецтво», 1965. 148 с.
 14. Климова К. Я. Основи культури і техніки мовлення : навч. посібник. Київ : Ліра – К, 2007. 240 с.
 15. Кобзар Т. В. Сценічна мова. Хрестоматійний збірник текстів для вправ з техніки мови / Т. В. Кобзар. – К., 1998.
 16. Косенко Н. Як правильно говорити українською / Н. Косенко, Т. Вакуленко. – Харків: Книжковий клуб, 2007.
 17. Кравченко Т. Особливості використання мови під час роботи на сцені та в кадрі // Наук. вісник Київ. нац. ун-ту театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого. – К.: ВПП «Компас». – 2018. Вип. 23. – С. 35-41.
 18. Кукуруза Н.В. Літературна композиція: від задуму до сценічного втілення // Навчальний посібник до розділу з навчального курсу “Сценічна мова”. Івано-Франківськ, 2013. 288 с.
 19. Мацько Л. Стилїстика української мови / Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько. – Київ: Вища школа, 2003.
 20. Нечаєнко Т. В. Словесна дія : Основи техніки мовлення : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. культури і мистецтв. Київ : ДАКККіМ, 2000. 136 с.
 21. Овчіннікова А. П. П'ять кроків до гарної мови : Мовна комунікація : техніка мовлення / за ред. А. Ю. Цофнаса. Одеса : Фенікс, 2008. 192 с.
 22. Олійник О. Світ українського слова. Ін-ут українознавства Київськ. унту ім. Тараса Шевченка. Київ : «Хрещатик», 1994. 416 с.
 23. Прокопенко Т.М. Дикція: навч. посіб. з курсу "Сцен. мова" – Х.: ХДАК, 2006
 24. Словесна дія. Під ред. Нечаєнко Т. Основи техніки мовлення. / Словесна дія. Під ред. Нечаєнко Т. – Київ, 2000. – (Навчальний посібник).
 25. Сокирко Л.Г. Слово актора: поради з орфоепії українського сценічного мовлення. -К.: Мистецтво, 1971. - 56 с.
 26. Тоцька Н. Сучасна українська літературна мова : фонетика, орфоепія, графіка, орфографія / Н. Тоцька. – К. Либідь, 1981.
 27. Уварова Т.І. Монолог як явище культури: монографія. О.: Астропринт, 2009
 28. уклад. Н. М. Литвиненко. Сценічна мова: прогр. курсу. Х.: ХДАК, 2011
 29. уклад.: В. Ю. Тополевський. Сценічна мова: навч.-метод. посіб. для практ. занять та самост. роботи студ. 1-4 курсів спец. "Театр. мистецтво" спеціалізація "Актор драм. театру та кіно".Х.: ХДАК, 2012
 30. Українська мова. Енциклопедія. – Київ, 2004. – (Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана).

31. Хоралець Л. Слово мовлене: значення слова в акторській практиці //Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. Карпенка-Карого, 2016. Вип. 19. С. 36.
32. Черкашин Р. Художнє слово на сцені / Р. Черкашин. – Київ: Вища школа, 1989.

Допоміжна

1. Антологія сучасної новелістики та лірики України 2010 / упоряд. О. Апальков. Канів : «Склянка часу», 2010. 392 с.
2. Антологія української поезії ХХ ст. : від Тичини до Жадана / упоряд. І. Малкович. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2020, 2016 с.
3. Курбас Л. Філософія театру / Л. Курбас; упоряд. М. Лабінський; [ред.. м. Москаленко]. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 917 с.
4. Літургія кохання : Антологія української любовної лірики кінця ХІХ – початку ХХІ століття / упоряд. І. Лучука. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 728 с
5. Наконечна О. І. Окремі питання сценічного мовлення в умовах білінгвізму, Одеса 2009
6. Овчиннікова А. П. Мовленева комунікація та мистецтво мовлення / А. П. Овчиннікова. – Одеса : Маяк. – 1999. – 253 с.
7. Омеляновська-Чорна П. Софія Федрцева / П. Омеляновська-Чорна – К.: Мистецтво, 1971. – с.25-26.
8. Орфоепічний словник української мови :У 2 т. – К. : Довіра, 2001-2004.
9. Прокопенко Т.М. Правила українського та російського літературного мовлення за їх порівнянням: посіб. з курсу «Сценічна мова». Х.: ХДІК, 1997
10. Сучасна українська мова / О. Д. Пономарів, В. В. Різун та ін.; За ред. О. Д.Пономарева. — 2-ге вид., перероб. — К.: Либідь, 2001.
11. Черкашин Р. О., Фоміна Ю. Г. Ми – березильці: театральні спогади-роздуми / Роман Олексійович Черкашин, Юлія Гаврилівна Фоміна; Упоряд. В. Собіянський; Передм. Наталія Єрмакова. – К.: Акта, 2008. – 345 с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека Харківської державної академії культури <http://lib-hdak.in.ua/>
2. Харківська міська спеціалізована музично-театральна бібліотека <http://mtlib.org.ua/>
3. Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка <https://korolenko.kharkov.com/>